

ΕΥΘΥΜΙΟΣ Θ. ΣΟΥΛΟΓΙΑΝΝΗΣ

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΗΝ ΑΙΓΥΠΤΟ ΚΑΙ Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ (Αγγλογαλλικές διενέξεις 1905-1930)

1. Η ΠΡΟΣΚΑΙΡΗ ΚΑΤΟΧΗ ΠΟΥ ΜΕΤΕΤΡΑΠΗ ΣΕ “ΔΙΑΡΚΕΙΑΣ”

Τò 1882 ή επανάσταση Όράμπι έδωσε άφορμή και πρόσχημα στη Βρεταννία νά επανέλθει στις επιδιώξεις της ώς προς την Αίγυπτο και γενικότερα τή Μ. Ανατολή - είχε ήδη γίνει ή τομή της Διώρυγας του Σουέζ - και έτσι κατέλαβε τήν χώρα επιβάλλοντας τò έτος αυτό κατοχή. Είχε γίνει επίσης στό Σουδάν ή επανάσταση, πού και αυτή δικαιολογούσε τήν κατακτητική επέμβαση της Άγγλιας σέ όλη τήν τεράστια αυτή περιοχή της Άφρικής (από τις όχθες του Νείλου μέχρι τήν Μεσόγειο).

Στό μεταξύ και μετά τήν απομάκρυνση του Όράμπι και τήν έξορία του στη νήσο πού όνομαζόταν τότε Κεϋλάνη (σήμερα Σρί Λάνκα), ο χεδίβης Τεουφίκ ζήτησε από τήν Ύψηλή Πύλη νά σταλεί ό Sir Valentine Baker για νά οργανώσει και νά ήγηθεί του αίγυπτιακού στρατού, πού ήταν διαλυμένος τότε. Ό Baker πρότεινε νά δημιουργηθεί ένας στρατός ξένων, δηλαδή νά αποτελείται από Άλβανούς, Βόσνιους και Βούλγαρους υπό τήν ήγεσία Βρεταννών, για νά εξυπηρετηθούν τά συμφέροντα των τελευταίων. Ό πρώτος όμως Βρεταννός απεσταλμένος, ύπατος άρμοστής, λόρδος Dufferin, πού παρέμεινε μικρό διάστημα στη θέση αυτή, δέν αποδέχθηκε αυτή τήν πρόταση και όρισε μέ τò βαθμό του σιρδάρη (στρατηγός των στρατευμάτων) τόν Sir Evelyn Wood, πού είχε ήγηθεί των βρεταννικών στρατευμάτων στην Αίγυπτο κατά τήν επανάσταση του 1882. Κατά τρόπο μεθοδικό έκαμε μικρά βήματα, όρίζοντας κατ' άρχάς 6.000 Αίγυπτίους στό στράτευμα. Άργότερα αντικατέστησε τους μέχρι τότε ισχύοντες γαλλικούς κανονισμούς μέ άγγλικούς, ενώ όριστικά διαχώρισε άστυνομία από στράτευμα. Όρισε δέ διοικητή των 6.500 Αίγυπτίων άστυνομικών τò Βρεταννό Baker μέ τò βαθμό του γεν. επιθεωρη-

τή. Έτσι άργά και σταθερά έπιτεύχθηκε ή “βρεταννοποίηση”(*) τής Αιγύπτου, όταν μάλιστα όρίσθηκε και Βρεταννός Οικονομικός Σύμβουλος ό Sir Auckland Colvin, και από τις Ίνδιες, ό επίσης Βρεταννός Clifford Lloyd, άρμόδιος για τις μεταρρυθμίσεις στον τομέα τής έσωτερικής διοίκησης. Όλα αυτά έγιναν όχι μόνο με την άνοχή, αλλά και την ενθάρρυνση του Τεουφίκ. Αντίθετα ό αϊγυπτιακός λαός δέν έκρυβε τή δυσαρέσκειά του.

2. ΜΕΡΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΚΑΤΑ ΤΙΣ ΤΑΡΑΧΕΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1909 ΚΑΙ ΕΞΗΣ

Προτού προχωρήσω στην άναφορά στα γεγονότα τών έτών 1918-1922, τής περιόδου δηλαδή που υπήρξε αποφασιστικής σημασίας για μιá φαινομενικά, έστω, “αϊγυπτιοποίηση” τής Αιγύπτου, που μετετράπη από προτεκτοράτο σέ βασίλειο, θα κάμω νύξη τών γεγονότων του 1905.

Τήν Κυριακή 27 Νοεμβρίου 1905 στην περιοχή Χαμαμίλ τής Άλεξάνδρειας συνεπλάκησαν δύο Έλληνες σέ μιá ταβέρνα. Ό ένας πυροβόλησε τον άλλο, όμως ή σφαίρα βρήκε κάποιο Αϊγύπτιο¹. Τό γεγονός θα περνούσε άπαρατήρητο άν κάποιος Έλληνας όνόματι Τριβέλλας δέν κτυπούσε κάποιον Άραβα με μαχαίρι. Τό τελευταίο αυτό, όπως ήταν φυσικό, ξεσήκωσε τον αϊγυπτιακό πληθυσμό τής περιοχής, και μερικοί έπιτέθηκαν εναντίον έλληνικών καταστημάτων. Οί αστυνομικές δυνάμεις διέλυσαν τις μικροταραχές με ύδραντλίες. Όμως έκ μέρους τών δυνάμεων αυτών βγήκε τό συμπέρασμα ότι “οί ταραξίες Έλληνες είναι ήδη άνεγνωρισμένοι”. Τό θέμα δέν έληξε εύκολα. Ό διοικητής και ό διευθυντής τής Αστυνομίας Άλεξανδρείας έπιρρίπτουν ευθύνες στην έλληνική πλευρά. Συνιστούν νά μή γράφουν οί Έλληνες δημοσιογράφοι “έξεγερτικά” άρθρα στον Τύπο. Στο μεταξύ οί παθόντες ζητούν άποζημιώσεις. Μεταξύ αυτών είναι 14 Έλληνες καταστηματάρχες. Με αυτή την άφορμή οί Έλληνες διά του προξένου Ν. Σκωτίδη ζητούν προστασία περιουσίας όλων τών οικονομικών τάξεων².

* Amal Choukri Catta, “Fin de la révolution de Orabi Pacha et début de l’ occupation anglaise”, έφημ. *Progrès Egyptien-Magazine* (Culture et Patrimoine), Le Caire-Alexandrie, 9.2.1997, σ. 4, του ίδιου, “Les Anglais en Egypte et l’ Affaire du Soudan”, έφημ. *Progrès Egyptien*, δ.π.16.2.1997, σ. 4, του ίδιου, “Pénétration administrative anglaise en Egypte”, έφημ. *Progrès Egyptien*, δ.π. 23.2.1997, σ. 4. πρβλ. Κ. Wheelock, “Nasser’s New Egypt”, New York 1960, σσ. 3 κέξ., 49 κ. έξ., 60 κ. έξ., Ρ. Vatikiotis, “The History of Modern Egypt”, London 1996, 4th ed., σσ. 141 κέξ., 169 κ. έξ.

1. Ν. Σκωτίδης πρός Ν. Γεννάδη, Άλεξάνδρεια 28.11.1905, Άρχείο Υπουργείου Έξωτερικών τής Ελλάδος (στο έξης ΑΥΕ), Προξενικά-Πρεσβευτικά, 1905-1906.

2. Ν. Σκωτίδης πρός Ν. Γεννάδη, 2/15 Δεκ. 1905, ΑΥΕ, δ.π.

Νέα κατηγορία πλήττει την ελληνική παροικία. Υπάρχουν διαδόσεις τὸ 1905 ὅτι οἱ Έλληνες ἐτοιμάζουν διαδηλώσεις, ἐνῶ οἱ ἴδιοι ἀνησυχοῦν καὶ ἀγοράζουν ὅπλα γιὰ ἄμυνα, ὃ δὲ Πατριάρχης Φῶτιος τοὺς καθησυχάζει³.

Στὴ συνέχεια⁴ οἱ πληροφορίες ἀναφέρουν ὅτι ἀρχίζει σχετική δίκη κατὰ τῶν Αἰγυπτίων ἐνόχων ποὺ εἶναι ἀναμεμιγμένοι στὶς ταραχές, ἐνῶ φάνηκε ὅτι ζητήθηκαν προφάσεις γιὰ νὰ ἐλαττωθεῖ ή εὐθύνη τῆς Ἀστυνομίας “μὴ λαβούσης τὰ ἀπαιτούμενα προληπτικά μέτρα”. Η Ἀστυνομία ἐξάλλου ζητοῦσε νὰ δικαιολογήσει τὴν ἐλαφρότητα μὲ τὴν ὁποία μετέδωσε σοβαρὴ εἶδηση περὶ ταραχῶν. Στὸ μεταξὺ ἐκδηλώνονται ή μὲν ἐφημερίδα “Phare Egyptien” τοῦ Νικολ. Χαϊκάλη, ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, ή δὲ “Egyptian Gazette” καὶ “Progrès Egyptien” κατὰ αὐτῶν ὑποκινούμενες ἀπὸ τοὺς Ἀγγλους⁵. Η δίκη ἔδωσε τὸ ἐξῆς ἀποτέλεσμα: καταδικάστηκαν σὲ φυλάκιση ἀπὸ τρεῖς μῆνες μέχρι ἓνα χρόνο κάποιοι Αἰγύπτιοι⁶.

Τὸ πιὸ πάνω ἐπεισόδιο εἶναι χαρακτηριστικὸ καὶ ἀποτελεῖ κλασικὸ φαινόμενο γιὰ τὴν δημιουργία ταραχῶν στὶς δεκαετίες ποὺ ἀκολουθοῦν, ἰδίως κατὰ τὰ ἔτη 1918-1930, ὅταν δηλαδὴ μετὰ τὴ λήξη τοῦ 1ου παγκοσμίου πολέμου ή Διάσκεψη τῆς Εἰρήνης οὐρε νέα τάξη πραγμάτων, ή Αἴγυπτος ἀνακηρυσσόταν “ανεξάρτητο” βασίλειο τὸ 1922, καὶ ή ἀγγλικὴ κυριαρχία βάρδιζε πρὸς κατάρρευση. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν περίοδο αὕτη, ή ἀγγλοαιγυπτιακὴ διμερὴς συμφωνία τοῦ 1936 καὶ ή Συνθήκη τοῦ Montreux μέχρι νὰ ἐφαρμοσθεῖ τὸ 1949, κατὰ τὴ μεταβατικὴ περίοδο δηλαδὴ, ἔδωσαν ἀφορμὴ σὲ ταραχές ποὺ προέκυψαν ἀπὸ διαδηλώσεις καὶ συλλαλητήρια τοῦ λαοῦ.

3. ΟΙ ΤΑΡΑΧΕΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1918-1930

Μὲ βάση τὰ ἔγγραφα στὸ ἐλληνικὸ Ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν, ποὺ περιέχουν τὶς ἐκθέσεις τῶν Ἑλλήνων διπλωματῶν στὴν Αἴγυπτο, συνάγονται τὰ πιὸ κάτω πληροφορικὰ στοιχεῖα σὲ σχέση πάντοτε μὲ τὸν Ἑλληνισμό ποὺ διαβιοῦσε στὴν χώρα.

Βρισκόμαστε στὸ 1919, ὅταν ή βενιζελικὴ παράταξη εἶναι ἀκόμη στὴν ἐξουσία στὴν Ἑλλάδα καὶ ή βρεταννικὴ πλευρὰ τρέφει συμπάθεια καὶ ὑποστήριξη πρὸς τοὺς ταγοὺς τῶν Ἑλλήνων τῆς Αἰγύπτου. Ὁ Ν. Σαχτούρης, πρέσβυς τῆς Ἑλλάδας στὸ Κάιρο, βεβαιώνει⁷ τὸν Greg, ἀναπληρωτὴ ὑπατο

3. Ν. Σκωτίδης πρὸς Ν. Γεννάδη, 2/15 Δεκ. 1905, ΑΥΕ, ὁ.π.

4. Ν. Σκωτίδης πρὸς Δ. Ράλλη, 7.12.1905, ΑΥΕ, ὁ.π.

5. Ν. Σκωτίδης πρὸς Δ. Ράλλη, 7.12.1905, ΑΥΕ, ὁ.π.

6. Ν. Σκωτίδης πρὸς Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, 14.12.1905, ΑΥΕ, ὁ.π.

7. Ν. Σκωτίδης πρὸς Ν. Πολίτη, 12/25.3.1919, ΑΥΕ, ὁ.π. Τὰ γεγονότα τοῦ 1918- 1919 καθὼς καὶ τῶν ἐτῶν μέχρι τὸ 1924 βλ. Ibrahim el Mouelly, La révolution de 1919 (Les

άρμοστή, ότι οί Έλληνες τῆς Αἰγύπτου εἶναι στό πλευρό τῶν Ἀγγλων, ὅπως στόν πόλεμο τοῦ Transvaal, τοῦ Σουδάν κ.λ.π. Καί συμπληρώνει:

Πρόωρος ἐλευθερία ἢ ἄκαιρος ἀνεξαρτησία θά ἀπέβαινε καταστρεπτική εἰς τε τήν χώραν (Αἴγυπτον) καί εἰς τοὺς ἐν αὐτῇ ζῶντας πολυαριθμούς ξένους. Τοῦναντίον δέ ὑπὸ τὴν προστασίαν καί τὴν καθοδήγησιν Κυβερνήσεως πατρικῆς καί ἐξόχως φιλελευθέρως ὁ αἰγυπτιακὸς λαὸς θά ἐξελιχθεῖ βαθμιαίως μέν, ἀλλὰ ἀσφαλῶς, εἰς τὴν πολιτικὴν ὠριμότητα καί εἰς τὴν καθ' ὅλου πνευματικὴν ἀνάπτυξιν, αἵτινες εἶναι ἡ ἀπαραίτητος βάσις ἐφ' ἧς ἐδραιωθήσεται ἡ ἐλευθέρως σταδιοδρομία Αἰγύπτου ἀνεξαρτήτου.

Ὡστόσο καί τὸ ἰταλικὸ στοιχεῖο τῆς Αἰγύπτου, καθὼς καί πολλοὶ Γάλλοι, δὲν διάκεινται τὴν ἐποχὴ αὐτὴ μὲ συμπάθεια πρὸς τὴν ἀγγλικὴ πολιτικὴν στὴ χώρα καί τοὺς φορεῖς τῆς.

Τὸ 1919 πρωταρχίζουν οὐσιαστικὰ οἱ μεγάλες ἐθνικὲς ἐξεγέρσεις στὴν Αἴγυπτο. Εἶχε ὅμως προηγηθεῖ τὸ ἔτος 1918, κατὰ τὸ ὁποῖο ἀναπτέρωθηκαν οἱ ἐλπίδες τοῦ αἰγυπτιακοῦ λαοῦ ὅτι μὲ τὴ λήξιν τοῦ παγκοσμίου πολέμου θά ἔλθῃ ἡ βρεταννικὴ κυριαρχία ἐπὶ τὴν χώρα. Καί τοῦτο διότι ὁ Sir John Maxwell, διοδάρχης, καί ὁ Sir Milner Cheetam, διπλωματικὸς ἀπεσταλμένος τῆς Βρεταννίας, εἶχαν δηλώσει κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ πολέμου κάτι τέτοιο. Ὁ αἰγύπτιος πρωθυπουργὸς Χουσεΐν Ρουσσὶ πᾶσας καί ὁ Ζαγλούλ πᾶσας τῆς ἀντιπολιτευτικῆς παράταξης Οὐάφνι (σημαίνει ἀντιπροσωπία) δὲν κατόρθωσαν νὰ ἐξασφαλίσουν “ἄδεια” ἀπὸ τὴν βρεταννικὴ πλευρὰ γιὰ νὰ παρακολουθήσουν καί νὰ συμμετάσχουν στὴ Διάσκεψιν τῶν Συμμάχων στὸ Λονδίνο, γιὰ νὰ στηρίξουν τὴν ἐθνικὴ ὑπόθεσιν τῆς Αἰγύπτου. Ἀποτέλεσμα ἦταν ὁ μὲν πρωθυπουργὸς νὰ παραιτηθεῖ, ὁ δὲ Ζαγλούλ ὑποκίνησε διαμαρτυρίες προτρέποντας τὸ λαόν. Ὑστερὰ ἀπὸ αὐτὸ ὁ Ζαγλούλ καί οἱ συνεργάτες του ἐξορίσθηκαν ἐπὶ τὴ Μάλτα. Αὐτὸ ἔδωσε τὴν τελικὴ ἀφορμὴ γιὰ ἐξέγερσιν τοῦ αἰγυπτιακοῦ λαοῦ στὶς 9 Μαρτίου 1919⁸. Πρωτοπόροι ἦσαν οἱ σπουδαστές. Οἱ συγκρούσεις ἄφησαν ὅπως ἦταν ἐπόμενο τραυματίες καί νεκρούς. Οἱ διαδηλώσεις ὥστόσο συνεχίζονταν γιὰ ἀρκετοὺς μῆνες⁹.

Ἀξίζει ἐπὶ σημεῖο αὐτὸ νὰ παραθέσω τὶς ἐλληνικὲς ἀπόψεις, δηλαδὴ ἐκεῖνες τῆς διπλωματικῆς πλευρᾶς τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τὴν Αἴγυπτο, ὅπως αὐτὲς ἐκτέθηκαν ἀπὸ τὸν Ἀ. Σαχτούρη πρὸς τὸ ἐλληνικὸ Ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτε-

miettes de l'histoire), ἐφημ. *Progrès Dimanche*, σὲ συνέχειες, ἀπὸ τὸ φύλλο τῆς Κυριακῆς 3.9.1995 μέχρι τὸ φύλλο τῆς 24.3.1996, σ.3, ὅπου ἄκρως ἐμπεριστατωμένη ἐκθεσὶ καί κριτικὴ τῶν γεγονότων.

8. Ν. Σαχτούρης πρὸς Ν. Πολίτη, Κάιρο 10.3.1919, ΑΥΕ, ὁ.π.

9. Συνεχῆ κρυπτογραφικὰ τηλεγραφήματα τοῦ Ἀ. Σαχτούρη πρὸς τὸ ἐλληνικὸ Ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν ἀπὸ 11.3.1919 μέχρι 2.11.1919, ΑΥΕ, ὁ.π.

ρικών. Έρχονται ἐξ ἄλλου γιὰ πρώτη φορὰ στὸ φῶς τῆς δημοσιότητας¹⁰. Έτσι:

Στὴν Ἀλεξάνδρεια ἐθίγησαν ἑλληνικὰ καταστήματα, ἐνῶ οἱ Έλληνες ταγοὶ τῆς παροικίας στήριζαν τὴν ἀγγλικὴ πολιτικὴ. Ἀρπαγές καὶ καταστροφές γίνονταν καὶ σὲ ἑλληνικὰ καταστήματα ἄλλων περιοχῶν, ὅπως στὴν Τάντα, στὸ Μενούφ, στὸ Ζαγαζίκ, στὴν Μπέγχα καὶ στὸ Κάιρο, μαζὶ με διακοπές στὶς συγκοινωνίες, στὴν τηλεγραφικὴ ἐπικοινωνία κ.ἄ. Ἀντίθετα μὲ τὴν ἑλληνικὴ πλευρὰ οἱ διπλωματικοὶ πράκτορες κυρίως τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἰταλίας ἐκφράζονταν κατὰ τῆς Βρεταννίας. Μάλιστα κατὰ τὸν Γάλλο διπλωμάτη Pontali, οἱ Ἀγγλοὶ ζήτησαν νὰ ἐκτοπίσουν ἀπὸ τὴ Μεσόγειο καὶ τὴ Μ. Ἀνατολὴ τὸν ἑλληνολατινικὸ πολιτισμὸ, ὥστε νὰ ἐπικρατήσῃ ὁ ἀγγλοσαξωνικός. Ὁ ἴδιος μεμφόταν τοὺς Έλληνες διότι ἐγκατέλειψαν ἰδεολογικὰ τὴ Γαλλία κατὰ τὰ ἔτη 1882, 1904 καὶ 1919.

Πιὸ ἐχθρική στὶς ἐκδηλώσεις τῆς ὑπῆρξε ἡ ἰταλικὴ παροικία ἔναντι τῶν Ἀγγλῶν. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ἔγιναν συλλήψεις μερικῶν Ἰταλῶν ποὺ προπαγάνδιζαν κατὰ τῆς ἀγγλικῆς κυριαρχίας στὸν τόπο. Ὅμως οἱ ἴδιοι εἶχαν πυροβολήσει κατὰ τῶν ἰθαγενῶν διαδηλωτῶν μὲ σκοπὸ νὰ ἐνοχοποιήσουν τοὺς Έλληνες. Ἡ Βρεταννία ἀντικατέστησε τὸν Sir Reginald Wingate μὲ τὸν στρατάρχη Allenby στὴν Ὑπάτη Ἀρμοστία καὶ τότε οἱ γαλλο-ιταλικές ἀντιδράσεις ἔπαυσαν. Οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἰταλοὶ δὲν ἐκφράζονταν πλέον ἀπροκάλυπτα ἔναντίον τῶν Ἀγγλῶν, ὅπως συνέβαινε μέχρι τότε.

Ὡστόσο ταραχές συνεχίσθηκαν¹¹. Περὶ τὰ τέλη Μαρτίου 1919 ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Έλληνα διπλωματικὸ πράκτορα πρὸς τὸν Ν. Πολίτη, ὅτι στὶς πόλεις Νταμαγχοῦρ καὶ Μπέγχα λεηλατήθηκαν περὶ τὰ δέκα ἑλληνικὰ καταστήματα, ἐνῶ στὴ μεγαλύτερη ἀπὸ αὐτές πόλη τῆς Τάντας, ξέσπασαν ταραχές μὲ 50 Αἰγύπτιους νεκροὺς καὶ τραυματίες. Ἡ κατάσταση τῶν ζημιῶν ὁδήγησε τοὺς Έλληνες παθόντες νὰ ζητήσουν ἀποζημιώσεις.

Ἡ κυβέρνησις δὲν ἦταν κυρίαρχη τῆς κατάστασης. Οἱ Εὐρωπαῖοι τῆς χώρας ἦσαν “περίτρομοι”, ὅπως τηλεγραφεῖ ὁ Ἀ.Σαχτούρης πρὸς τὸν Ν. Πολίτη ἀπὸ τὸ Κάιρο στὶς 17.4.1919. Οἱ ἀγγλικές ἀρχές τοῦ ὑπέδειξαν μάλιστα νὰ λάβει ἡ προξενικὴ ἀρχὴ προστατευτικὰ μέτρα. Έτσι συνεννοήθηκε ὁ Ἀ.Σαχτούρης μαζὶ τους καὶ ἐτοιμάσθηκε κατάλληλος χῶρος, ὅπου στρατοπέδευσαν 10.000 Έλληνες ποὺ διαβιούσαν σὲ αἰγυπτιακές συνοικίες τοῦ Καΐρου. Οἱ ἴδιες ὁδηγίες δόθηκαν καὶ στὸ ἑλληνικὸ προξενεῖο Ἀλεξανδρείας, ποὺ καὶ αὐτὸ ἔλαβε ἀνάλογα μέτρα.

Ἡ ἑλληνικὴ πλευρὰ ἐξάλλου εἶχε νὰ ἀντιμετωπίσει καὶ κάποιο ἄλλο

10. Ν. Σαχτούρης πρὸς Ν. Πολίτη, 12/ 25.3.1919, ΑΥΕ, ὁ.π.

11. Κρυπτογραφικὸ τηλεγράφημα, Κάιρο 26.3.1919, ΑΥΕ, ὁ.π.

πρόβλημα. Δεδομένης τῆς ὑποστήριξης τῶν Ἰταλῶν πρὸς τοὺς ἐπαναστατημένους Αἰγύπτιους, Ἰταλοὶ καὶ “πράκτορες” τους, πάντοτε σύμφωνα μὲ κρυπτογραφικὰ τηλεγραφήματα τοῦ Ἀ.Σαχτούρη πρὸς τὸ ἐλληνικὸ Ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν, διέδιδαν ὅτι Ἕλληνες συνέπρατταν μὲ Ἀγγλους καὶ πυροβολοῦσαν κατὰ τῶν ἰθαγενῶν.

Τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1919¹² συνεχίζεται στὴν Αἴγυπτο ἡ ἐκρυθμὴ κατάσταση. Στὶς 3.4.1919 ξεσποῦν νέες ταραχὲς στὸ Κάιρο καὶ σὲ ἄλλες πόλεις τῆς χώρας. Ἀναφέρεται ὅτι μέσα στοὺς 100 νεκροὺς καὶ τραυματίες συγκαταλέγεται ἓνας Ἕλληνας, ἐνῶ καὶ ἄλλοι Ἕλληνες ὑπῆρξαν θύματα στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Αἰγύπτου. Παράλληλα παρατηρεῖται τὸν ἴδιο μῆνα “Παναραβικὴ κίνηση” καὶ ἐξέγερση σὲ ἄλλες χῶρες τῆς Μ.Ἀνατολῆς ἐναντίον τῶν Ἀγγλῶν, ὅπως εἶναι ἡ Ἀραβία, ἡ τότε λεγόμενη Μεσοποταμία καὶ ἡ Παλαιστίνη. Ἡ αἰγυπτιακὴ κυβέρνησις καὶ ὁ σουλτάνος ἦσαν διατεθειμένοι νὰ προβοῦν σὲ παραχωρήσεις¹³. Ἔτσι παρεχόταν ἡ δυνατότητα σὲ ὅσους ἤθελαν νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, καθὼς καὶ στοὺς ἐξόριστους στὴν Μάλτα, νὰ μεταβοῦν ἐλεύθεροι ὅπου ἐπιθυμοῦσαν, ἐκτὸς τῆς χώρας. Στὸ μεταξὺ οἱ διαδηλώσεις φοιτητῶν, οὐλεμάδων καὶ λαοῦ συνεχίζονταν. Ἡ Ἰταλία ἐξακολουθοῦσε, σύμφωνα με φήμες τῆς ἐποχῆς, νὰ ὑποστηρίζει τὸν ἀγῶνα τῶν Αἰγυπτίων.

Στοὺς διαδηλωτὲς προστέθηκαν Κόπτες δικηγόροι, γιατροί, δικαστὲς καὶ ἄλλοι ἐπιστήμονες, καθὼς καὶ κυβερνητικοὶ καὶ ιδιωτικοὶ ὑπάλληλοι. Ἡ Βρεταννία ὅπως ἦταν εὐλόγο, στρατολόγησε Αὐστραλοὺς στὸ αἰγυπτιακὸ ἔδαφος, πού καὶ αὐτοὶ συγκρούονταν σκληρὰ μὲ τοὺς διαδηλωτὲς. Ἐπίσης κηρύχθηκε καθολικὴ ἀπεργία τῶν ἐργαζομένων, τὰ δὲ αἰτήματα συγκεντρώνονταν καὶ διατυπώνονταν ὡς ἑξῆς:

α. Νὰ ἀρθεῖ ὁ στρατιωτικὸς νόμος. β. Νὰ ἀποφασίσαι ἡ Διάσκεψη Εἰρήνης τῶν Παρισίων ποιὸ θὰ εἶναι τὸ πολιτειακὸ καθεστῶς τῆς Αἰγύπτου. γ. Νὰ ἀναγνωρισθεῖ ἡ συμμετοχὴ ὅλων τῶν αἰγυπτιακῶν πολιτικῶν παρατάξεων στὴν Διάσκεψη αὐτὴ καὶ δ. Νὰ ἀναληφθεῖ ἡ τάξις καὶ ἡ ἀσφάλεια τῆς χώρας ἀπὸ τὴν αἰγυπτιακὴ ἀστυνομία.

Στὶς αἵματηρὲς συρράξεις προστέθηκαν¹⁴ διώξεις κατὰ Ἀρμενίων, μέχρι καὶ σφαγὲς ἐκ μέρους τῶν Αἰγυπτίων. Μέσα στοὺς νεκροὺς συμπεριλαμβάνονταν ἕξι Ἕλληνες στὸ Κάιρο, ὅπου ὁ τρόμος διακατεῖχε τὸ ἐλληνικὸ στοιχεῖο, μεγάλος ἀριθμὸς δὲ τῶν παροίκων γιὰ τὸ τὸ λόγο στεγαζόταν στὰ ἐλληνικὰ σχολεῖα.

Ἡ συκοφαντικὴ στάσις τῶν Ἰταλῶν ἀπέναντι στοὺς Ἕλληνες συνεχιζό-

12. Ν. Σαχτούρης πρὸς Ν. Πολίτη, κρυπτογρ. τηλεγράφημα, 4.4.1919, ΑΥΕ, δ.π.

13. Ν. Σαχτούρης πρὸς Ν. Πολίτη, κρυπτογρ. τηλεγράφημα, 8.4.1919, ΑΥΕ, δ.π.

14. Ν. Σαχτούρης πρὸς Ν. Πολίτη, κρυπτογρ. τηλεγράφημα, 12.4.1919, ΑΥΕ, δ.π.

ταν μέχρι του σημείου να υποδεικνύουν αυτοί ότι κάποια ελληνικά καταστήματα είναι δήθεν αρμενικά.

Μετά από απειλές του Allenby φάνηκε ότι η απεργία βαίνει προς το τέλος της ήδη από τον Απρίλιο του 1919. Ο πρωθυπουργός Ρούσντι παραιτείται και αναλαμβάνει την πρωθυπουργία τον Μάιο του ίδιου χρόνου ο Μωχάμεντ Σάγιεντ πασάς, ενώ ο Allenby αναθέτει καθήκοντα υπουργού σε όλους τους τότε υφυπουργούς που ήταν Άγγλοι. Την 1.5.1919 τηλεγραφεί ο Α.Σαχτούρης στο ελληνικό Υπουργείο των Εξωτερικών ότι η απεργία “σχεδόν έληξε”.

Κατά τον Α. Σαχτούρη, οί Έλληνες είναι πάντοτε θύματα διότι έδειξαν αφοσίωση προς την Μ. Βρεταννία. Ως προς τις αποζημιώσεις που αυτοί εξήτησαν, ανήλθαν στο ποσό των 600.000 λιρών Αιγύπτου. Συνολικά υπολογίσθηκαν 20 Έλληνες νεκροί και τραυματίες.

Στην ροή του θέματος που εξετάζεται εδώ, και στα πλαίσια των ταραχών του 1919 προκύπτει ένα σημαντικό θέμα για το σύνολο της ελληνικής παροικίας στην Αίγυπτο¹⁵. Ο Α. Σαχτούρης ζητεί να επιστρέψουν στα σπίτια τους οί Έλληνες της Αιγύπτου, στρατευμένοι κατά τους Βαλκανικούς και τον 1ο Παγκόσμιο Πολέμους, όπως συνέβαινε π.χ. με τους Ιταλούς. Και τούτο διότι εκείνη την στιγμή έπρεπε να φανεί η παρουσία της Ελλάδας στην Αίγυπτο. Τα αίτήματα αυτά απέρριψε και άρχην το ελληνικό Υπουργείο των Εξωτερικών.

Οί Έλληνες της Αιγύπτου τότε υπηρετούσαν την στρατιωτική τους θητεία στην Ελλάδα, χωρίς καμιά προνομιακή μεταχείριση που υπήρξε αργότερα (όλοκληρωτική απαλλαγή με χρηματική εξαγορά του συνόλου της υποχρέωσης και αργότερα μερική εκπλήρωση της θητείας και μερική εξαγορά). Τελικά παρεσχέθη τρίμηνη άδεια παραμονής στην Αίγυπτο στους εφέδρους και έθελοντές Έλληνες στρατευμένους πολίτες, καθώς και στους μόνιμους¹⁶.

Η ελληνική παροικία της Αιγύπτου εκφράζεται δια της ήγεσίας της υπέρ της αγγλικής πολιτικής, καθώς βλέπει να χειροτερεύει η πολιτική κατάσταση συνεχώς και περισσότερο. Π.χ. η ελληνική παροικία Καΐρου εκφράζει ευγνωμοσύνη στον Allenby, και αυτός την ανταποδίδει με την σειρά του προς τους Έλληνες για την συμπαράστασή τους προς τους Βρεταννούς¹⁷.

Η ιταλική πλευρά όμως συνεχίζει την αρνητική προς την βρεταννική πολιτική στάση της, με την απουσία της από τις εκδηλώσεις στην Αίγυπτο για την υπογραφή της Συνθήκης Ειρήνης του 1919 και με την ρίψη φυλλα-

15. Κρυπτογραφικό τηλεγράφημα, 31.5.1919, ΑΥΕ, δ.π.

16. Διομήδης προς Ν. Πολίτη, κρυπτογρ. τηλεγράφημα, Αθήνα 25.6.1919, ΑΥΕ, δ.π.

17. Ν. Σαχτούρης προς Ν. Πολίτη, τηλεγράφημα, 26.6.1919, ΑΥΕ, δ.π.

δίων, όπου ἐκφραζόταν ἡ ἀντίθεση τῶν Ἰταλῶν, διότι δὲν παραχωρήθηκαν στὴν Ἰταλία τὰ ἐδάφη ποὺ ἐδικαιοῦτο¹⁸. Σὲ ἔγγραφη διαμαρτυρία τοῦ πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς τοῦ Ἀ. Σαχτούρη¹⁹, ἀπαντᾷ ὁ Ἰταλὸς ὁμολογὸς τοῦ ὅτι τὸ φυλλάδιο εἶναι ἀνεπίσημο, ἐπομένως χωρὶς ἰδιαίτερη σημασία καὶ ὅτι ἡ ἰταλικὴ παροικία θέλει νὰ ζεῖ ἁρμονικὰ μὲ τὴν ἐλληνική²⁰.

Ἡ ἀγγλικὴ κατοικικὴ πλευρὰ ὥστόσο ἐπιθυμεῖ νὰ κάνει μιὰ στροφή στὴν πολιτικὴ τῆς ζητῶντας νὰ συμμετάσχουν στὴν καθόλου διοίκηση τῆς χώρας οἱ ξένες παροικίες τῆς Αἰγύπτου, χωρὶς ὅμως τὸ αἶτημα νὰ εἶναι συγκεκριμένο. Τὸ φθινόπωρο τοῦ 1919 ἀφικνεῖται στὴν Αἴγυπτο ἡ ἐπιτροπὴ ἐμπειρογνομόνων ὑπὸ τὸν λόρδο Μίλνερ μὲ κύριο ἔργο τῆς τὴν συνταγματικὴ μεταρρύθμιση τῆς χώρας. Ἡ ἀφιξη καὶ μόνο τῆς ἐπιτροπῆς ὑπῆρξε ἀφορμὴ νέων ἐξεγέρσεων τοῦ αἰγυπτιακοῦ λαοῦ. Μάταια ὁ Μίλνερ ἐβεβαίωνε ὅτι ἦρθε στὴ χώρα γιὰ νὰ ἀποκαταστήσει φιλικὲς σχέσεις μεταξὺ Βρετανίας καὶ Αἰγύπτου. Οἱ προσπάθειες τοῦ Ἀγγλοῦ ἀπεσταλμένου συναντοῦσαν τόσες δυσκολίες, ὥστε στὶς 6.3.1920 ἀποχώρησε ὅλη ἡ ἀποστολὴ καὶ ἐπέστρεψε στὸ Λονδίνο, ὅπου κατέθεσε τὴν ἐντολὴ ποὺ εἶχε λάβει, μαζί μὲ κείμενο τῆς ἐκθεσῆς τῆς, ὅπου ὑπῆρχε ἡ ὁμολογία ὅτι ἡ Βρεταννία πλέον δὲν ἦταν σὲ θέση νὰ διατηρήσει τὴν “προστασία” τῆς πάνω στὴ χώρα, ἀλλὰ ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀναγνωρίσει τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Αἰγύπτου, μὲ δικαίωμα ὅμως τῆς βρεταννικῆς κυβέρνησης νὰ εἶναι ὁ ἐντολοδοχὸς τῶν ξένων συμφερόντων²¹.

Κατὰ τὴν διάρκεια τῆς παραμονῆς τῆς ἐπιτροπῆς Μίλνερ στὴν Αἴγυπτο ἡ ἐλληνικὴ πλευρὰ βρῆκε εὐκαιρία νὰ ἀνανεινήσει τὸ θέμα τῶν ἐλληνικῶν κοινοτήτων ἐκεῖ, ὡς πρὸς τὴν ὑπόστασή τους καὶ τὰ περιουσιακὰ στοιχεῖα τους²². Τὸ θέμα εἶχε ἱστορία. Ὄταν ὁ Ἀ. Σαχτούρης βρισκόταν στὴ θέση τοῦ προξένου τῆς Ἑλλάδας στὴν Ἀλεξάνδρεια, εἶχε εἰσηγηθεῖ νὰ γίνουν οἱ περιουσίες τῶν ἐλληνικῶν κοινοτήτων “δημόσιες ἐλληνικὲς ἐθνικὲς”, ἡ δὲ διοίκησή τους νὰ ὑπαχθεῖ σὲ κανόνες ἐλληνικοῦ δικαίου, ὅπως ἀκριβῶς συνέβη μὲ τοὺς δήμους καὶ τίς κοινότητες στὴν Ἑλλάδα.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κοινότητα Ἀλεξανδρείας φάνηκε νὰ συμφωνεῖ, ὅμως ἐπειδὴ ἀκολούθησαν οἱ πολεμικὲς συρράξεις τῆς ἐποχῆς, τὸ θέμα παραπέμφθηκε στὶς καλὲνδες. Προσέκρουσε ἐξάλλου σὲ διαφωνίες, διότι οἱ κοινότη-

18. Ν. Σαχτούρης πρὸς Ν. Πολίτη, τηλεγράφημα, 1.7.1919, ΑΥΕ, ὁ.π.

19. Ὅπως σημ. 18.

20. Ν. Σαχτούρης πρὸς Ν. Πολίτη, 25/ 5 Ιουλ. 1919, ΑΥΕ, ὁ.π.

21. Ν. Σαχτούρης πρὸς Ν. Πολίτη, συνεχῆ κρυπτογραφικὰ τηλεγραφήματα ἀπὸ 6.10 μέχρι 2.11.1919, ΑΥΕ, ὁ.π. Ἐπίσης βλ. Amal Choukri Catta, La Mission Milner et les Négotiations Anglo-Egyptiennes, ἐφημ. Progrès Egyptien-Magazine, 6.4.1997, ὁ.π. σ. 4.

22. Ν. Σαχτούρης, τηλεγράφημα πρὸς Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, 8.7.1919, ΑΥΕ, ὁ.π.

τες τῆς Αἰγύπτου δὲν δέχθηκαν νὰ ὑπαχθοῦν στὸ νόμο 281 τοῦ 1914, “Περὶ σωματείων τῆς ἐλληνικῆς ἐπικρατείας”. Ἐπίσης τὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος εἶχε γνωματεύσει ὅτι δὲν ἀφοροῦσε ὁ νόμος τὸν ἐλληνισμό τοῦ ἑξωτερικοῦ.

Ὡς πρὸς τὴν ἐπιτροπὴ Μίλνερ, ἡ Βρεταννικὴ Ἀρμοστία τῆς Αἰγύπτου ζήτησε²³ ἀπὸ τὸν Ἀ. Σαχτούρη νὰ ὑποδείξει κατάλληλα πρόσωπα Ἑλλήνων γιὰ νὰ συσχεφθοῦν ἀνεπίσημα μὲ ἀρμόδιους Βρεταννοὺς, ὥστε νὰ ἀκουσθεῖ ἡ ἐλληνικὴ ἀποψη γιὰ τὴν ἐπιτροπὴ. Τὸ γεγονὸς δὲν εἶχε συνέχεια.

Ἀξίζει νὰ ὑπογραμμισθεῖ καὶ πάλι τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἐλληνικὴ πλευρὰ ἐκφραζόμενη διὰ τοῦ διπλωματικοῦ πράκτορός της στὸ Κάιρο Ἀ. Σαχτούρη συνεχίζει νὰ φρονεῖ ὅτι “πρὸ τοῦ κινδύνου τῆς ἀγγλικῆς ἀποχώρησης ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, ἀπερχομένων τελικῶς τῶν Ἀγγλῶν, ἡ θέσις ἡμῶν (=τῶν Ἑλλήνων) εἶναι ἐπισφαλής”²⁴. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἐλληνικὴ παροικία εἶναι διχασμένη- ὑπῆρχαν Ἕλληνες ποὺ ὑποστήριζαν τὸν ἐξεγερμένο λαὸ τῆς Αἰγύπτου- ὁ ἴδιος ὁ Ἀ.Σαχτούρης τηλεγραφεῖ στὸν Ἕλληνα ὑπουργὸ τῶν Ἐξωτερικῶν Ν. Πολίτη τὰ ἑξῆς²⁵:

Παρὰ τὰς συστηματικὰς συστάσεις ἡμῶν, ὁμογενεῖς τινες παρεσύρθησαν εἰς τὰς ἀπατηλὰς ἐπαγγελίας τοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ τῆς κοινοκτημοσύνης, οὐχὶ βεβαίως ἐκ πολιτικοῦ ὑπολογισμοῦ, ἀλλὰ ἐκ πόθου πρὸς βελτίωσιν τῆς θέσεώς των. Τὸ τοιοῦτο, ἐρχόμενον μετὰ λαμπρῶν στάσεων ἦν ἐπέδειξαν οἱ Ἕλληνες κατὰ τὰς τελευταίας πολιτικὰς ἀνωμαλίας, προὔξενεσε λίαν δυσάρεστον ἐντύπωσιν καὶ δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ ἔχη ὀλεθρίας διὰ τὰ τοιαῦτα πρόσωπα συνέπειας, εὐθὺς ὡς ἡρεμησθῇ ἡ κατάστασις. Καὶ συμπληρώνει. Ἐφ’ ὅσον πρόκειται περὶ ἀδόλου πόθου τῶν βιοπαλαιστῶν ὁμογενῶν πρὸς βελτίωσιν τῆς θέσεώς των, οὐδὲν βεβαίως τὸ ἀξιόποινον. Ἐφ’ ὅσον ὁμως τοῦναντίον ἀποδειχθῇ ὅτι ὁμογενής τις, ἔστω καὶ παραπεισθεὶς, συμπράττει εἰς ἐνεργείας πολιτικῆς φύσεως κατὰ τοῦ ἐνταῦθα πολιτικοῦ καθεστῶτος, εἶμαι πρόθυμος νὰ συναινέσω εἰς τὴν ἐξ Αἰγύπτου ἀπομάκρυνσίν του. Ἀλλ’ εὐτυχῶς οὐδεμία τοιαύτη περίπτωσις μοῦ ὑπεδείχθη μέχρι τοῦδε.

Γιὰ τὸ θέμα τῶν ἀποζημιώσεων ποὺ ἀπαιτήθηκαν ἀπὸ τοὺς θιγέντες, συνεστήθη²⁶ μὲ σουλτανικὸ διάταγμα Ἐπιτροπὴ ἀποζημιώσεων ἀποτελεσθεῖσα ἀπὸ 3 Αἰγυπτίους, 3 Ἀγγλοὺς (ὑπαλλήλους τῆς αἰγυπτιακῆς κυβέρνησης), 1 Γάλλο καθηγητὴ Νομικῆς Σχολῆς καὶ κανένα Ἕλληνα. Κατόπιν αὐτοῦ ὑπῆρξε διαμαρτυρία τῶν ἐλληνικῶν διπλωματικῶν ἀρχῶν.

23. Ν. Σαχτούρης, τηλεγράφημα πρὸς Ν. Πολίτη, 4.9.1919, ΑΥΕ, δ.π.

24. Κρυπτογραφικὸ τηλεγράφημα, 6.10. 1919, ΑΥΕ, δ.π.

25. Κρυπτογραφικὸ τηλεγράφημα, 15/ 28.8.1919, δ.π.

26. Κρυπτογραφικὸ τηλεγράφημα, 2.11.1919, δ.π.

Ὁ Ἀ. Σαχτούρης, ὕστερα ἀπὸ αὐτά, ἀναρωτιέται ἂν αὐτὸ δὲν εἶναι ὄχι μόνο πόθος τῶν Αἰγυπτίων, ἀλλὰ καὶ τῶν κρατούντων Ἀγγλων, δηλαδή νὰ “ἀφανισθῇ τὸ ἐλληνικὸν στοιχεῖον”: Ἐξάλλου ἀφαιρέθηκε μὲ προκήρυξη τοῦ Allenby, ἀπὸ τὰ Μικτὰ Δικαστήρια τὸ δικαίωμα τῆς ἐκδίκασης ὑποθέσεων ἀποζημιώσεων.

Στις 21 Νοεμβρίου 1919 ἀνελάμβανε τὴν ἐξουσία στὴν Αἴγυπτο νέα κυβέρνηση ὑπὸ τὸν Γιούσεφ Οὐάχμι πασά, τὸν ὁποῖο μέσα στὸ 1920 διαδεχόταν ὁ Μωχ. Τεουφίκ Νεσίμ. Μετὰ τὴν ἐπιστροφή στὸ Λονδῖνο τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς Μίλνερ, ἀντιπροσωπία τῆς Αἰγύπτου, μὲ μέλη τῆς τὸν Ζαγλούλ πασά καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, συνομιλοῦσε ἐκεῖ γιὰ ἐπικείμενη τότε ἐπὶ τοῦ πολιτειακοῦ ζητήματος τῆς χώρας συμφωνία.

Ἀπὸ τότε οἱ διαπραγματεύσεις αὐτὲς συνεχίσθηκαν κάτω ἀπὸ διάφορα σχήματα ἐπιτροπῶν, καὶ διακόπτονταν, ἐνῶ ἐξεγείρονταν οἱ Αἰγύπτιοι με διαδηλώσεις ποὺ φυσικὰ ἀκολουθοῦσαν βίαιες ταραχές.

Τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1922 φάνηκε ὅτι θὰ ὑπογραφόταν ὀριστικὰ ἡ συμφωνία. Ὁ Allenby ἔπεισε τὸν Lloyd George καὶ τὸν Curzon, ἀντίστοιχα πρωθυπουργὸ καὶ ὑπουργὸ τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Βρεταννίας, νὰ ἀποδεχθοῦν μία μορφὴ συμφωνίας γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία τῆς Αἰγύπτου. Στις 28 Φεβρουαρίου 1922 ἐγίνε ἡ σχετικὴ δήλωση.

Ἡ Αἴγυπτος ἀνακηρύσσεται ἀνεξάρτητο κράτος²⁷ μὲ ἐπιφύλαξη ὡς πρὸς τὰ ἑξῆς:

α. Ἀσφάλεια τῶν αὐτοκρατορικῶν συγκοινωνιῶν διὰ μέσου τῆς Αἰγύπτου. β. Ὑπεράσπιση τῆς Αἰγύπτου ἐναντίον κάθε προσβολῆς- ἐπίθεσης καὶ ἀνάμιξη τρίτης χώρας. γ. Προστασία τῶν ξένων προσώπων καὶ συμφερόντων. Προστασία τῶν ἐθνικῶν καὶ θρησκευτικῶν μειονοτήτων, καὶ δ. Τὸ ζήτημα Σουδάν.

Στις 16.3.1922 ὁ σουλτάνος Φουάτ ὁ Α΄ προκήρυσσε τὴν ἀνεξαρτησία τῆς χώρας καὶ ἐλάμβανε ὁ ἴδιος τὸν τίτλο τοῦ βασιλέως.

Ὁ Σάρουατ πασάς, πρωθυπουργὸς τῆς χώρας, εἶχε τώρα βαρὺ ἔργο, νὰ ὀριστικοποιηθεῖ ἡ συμφωνία ὡς διμερὲς πλέον συμβόλαιο, καὶ νὰ ὀρισθεῖ σύνταγμα. Ὁ Σάρουατ μετὰ ἀπὸ μερικoὺς μῆνες παραιτήθηκε, τὸν διαδέχθηκε ὁ Τεουφίκ Νεσίμ καὶ αὐτὸν ὁ Γέχια Ἰμπραήμ πασάς. Στὸ μεταξὺ ἐπιτεύχθηκε ἡ ἀνάκληση τοῦ Ζαγλούλ (1923) ἀπὸ τὴν δεύτερη ἐξορία του στὶς Σε-ὑχέλλες, καὶ κατορθώθηκε ἡ διενέργεια ἐκλογῶν τὶς ὁποῖες κέρδισε ὁ Ζαγλούλ (τὸ φθινόπωρο τοῦ 1923). Αὐτὸς σχημάτισε κυβέρνηση μόνο τὸν Μάρ-

27. Amal Choukri Catta, *Fin du protectorat anglais et naissance du Royaume d'Egypte*, ἐφημ. *Progrès*, ὁ.π., 20.4.1997, σ. 4. Ἐπίσης P. Vatikiotis, “The History”..., ὁ.π., σσ. 169 κ.ἑξ. καὶ 249 κ.ἑξ.

τιο του 1924 και άρχισε σκληρές διαπραγματεύσεις, χωρίς αποτέλεσμα βελτίωσης υπέρ των Αιγυπτίων. Έτσι έξερράγησαν νέες ταραχές.

Στις 19.11.1924 δολοφονήθηκε ό Άγγλος σιρδάρης Sir Lee Stack. Η Βρεταννία απαίτησε χρηματική ποινή και άλλους περιορισμούς, τούς οποίους φυσικά επέβαλε μόνη της. Στις 24 Νοεμβρίου 1924 ό Ζαγλούλ παραιτήθηκε. Τήν πρωθυπουργία ανέλαβε ό Άχμετ Ζίουερ πασάς, ό όποιος με τόν ύπουργό των έξωτερικών Σίντκυ πασά, αναδιοργάνωσαν τις διοικητικές υπηρεσίες και ενήργησαν έτσι ώστε νά υπάρξει τάξη. Στην συνέχεια οί εκλογές του 1925 έφεραν με πλειονοψηφία πρώτο κόμμα τó ζαγλουλικό κόμμα “Ουάφντ”. Ο Ζίουερ παραιτήθηκε και πρωθυπουργός όρίσθηκε ό Σίντκυ πασάς, ό όποιος συνέταξε τόν καταστατικό χάρτη τής χώρας στις 22.10.1930 με τά έξής χαρακτηριστικά: α. Υπέρτατη έξουσία του Έθνους. β. Εύθύνη τής κυβερνήσεως. γ. Χωρισμός και ίσορροπία εκτελεστικής και νομοθετικής έξουσίας²⁸.

Κατά τó χρονικό διάστημα από 1921 μέχρι 1930 έχει ένδιαφέρον πράγματι νά παρακολουθήσει κανείς τά γεγονότα μέσα από τις εκθέσεις των διπλωματών μας στην Αίγυπτο. Στην παρούσα μελέτη παρέχονται για πρώτη φορά σημαντικά στοιχεία από τήν ζωή στην Αίγυπτο κατά τήν περίοδο αυτή, σέ σχέση με τόν ελληνικό πληθυσμό, πού μας αφορά άμεσα, και τήν βορειανική κατοχή. Τό ένδιαφέρον επικεντρώνεται στους διωγμούς και στις λεηλασίες κατά των Έλλήνων και μάλιστα των ελληνικών καταστημάτων, στην άποψη του ελληνικού διπλωματικού σώματος νά στηριχθεί ή άγγλική πλευρά, και στο γεγονός ότι ή ίδια ή προηγούμενη άρχή θεωρούσε ότι ό άραβόφωνος Τύπος προκαλούσε σέ μεγάλο βαθμό τις ταραχές, έξάπτοντας τόν αιγυπτιακό λαό, άρα ή αιγυπτιακή πλευρά είχε άδικο.

Τόν Άπρίλιο του 1921 ό διπλωματικός πράκτωρ τής Ελλάδας στο Κάιρο Ξανθόπουλος τηλεγραφεῖ²⁹ στο Υπουργείο των Έξωτερικών ότι οί Αιγύπτιοι μοίραζαν προκηρύξεις στην πόλη της Μανσούρας, στις όποιες προέτρεπαν τούς Μουσουλμάνους νά απέχουν από έμπορικές συναλλαγές με

28. Amal Choukri Catta, La Constitution Egyptienne de 1923 et les nouvelles difficultés anglo-egyptiennes, έφημ. *Progrès*, ό.π. 20.4.1997, σ. 4. Του ίδιου, De l' Abrogation de la Constitution de 1923 et de la Formation du Front National, έφημ. *Progrès*, ό.π., 27.4.1997, σ.4. Επίσης βλ. P. Vatikiotis, “The History”..., ό.π. σσ. 273 κεξ. Επίσης βλ. J. Darwin, *Britain, Egypt and the Middle East. Imperial Policy in the aftermath of War, 1918-1922*, New York 1981, σσ. 267-269, όπου με σαφήνεια και κριτικό πνεύμα ό συγγραφεύς δίνει μιá συνθετική εικόνα (συμπερασματικά) τής αυτοκρατορικής πολιτικής τής Βρεταννίας πού εφαρμόζε αυτή για μερικές δεκαετίες (και στην Αίγυπτο) με έπιτυχία και απέπνεε μεγάλη επιρροή και επίδραση τής αυτοκρατορίας στη χώρα μονοπωλιακά.

29. Ξανθόπουλος πρós Υπουργείο Έξωτερικών, Κάιρο 12/ 25.4.1921, ΑΥΕ, ό.π.

Ἕλληνες. Ἐπίσης ὁ Ξανθόπουλος στέλνει³⁰ τὴν πληροφορία ὅτι “ὁ ἀνεξακριβωτὸς ἀριθμὸς ἡμετέρων (=Ἑλλήνων) θυμάτων ἐξακριβώθηκε εἰς δώδεκα φονευθέντας καὶ σαράντα ἓνα τραυματίας”, ἐνῶ παρέχει καὶ ἄλλα στοιχεῖα, ὅπως ὅτι ὑπῆρχαν τρεῖς φονευθέντες καὶ εἴκοσι τραυματίες Ἰταλοί, καὶ διακόσιοι πενήντα φονευθέντες καὶ τραυματίες Αἰγύπτιοι. Ἐπισημαίνονταν ἐπίσης τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ φανατισμὸς στρεφόταν κυρίως κατὰ τῶν Ἑλλήνων, γιὰτὶ διαδόθηκε ὅτι αὐτοὶ πυροβόλησαν ἀπὸ παράθυρα κατὰ τῶν διαδηλωτῶν. Ἡ πληροφορία περιεχόταν σὲ ἀστυνομικὲς ἐκθέσεις.

Τὸν Μάιο τοῦ 1921 ὁ πρόξενος τῆς Ἑλλάδας στὴν Ἀλεξάνδρεια Λέλης πληροφορεῖ³¹ ὅτι 2.000 Ἕλληνες, γυναικόπαιδα, μεταφέρθηκαν ἀπὸ ἀραβικὲς συνοικίες τῆς πόλης, ὅπου κατοικοῦσαν, σὲ ἑλληνικὰ κοινοτικά σχολεῖα. Ἡ ἑλληνικὴ παροικία ἀνέλαβε νὰ περιθάλπει Ἕλληνες τραυματίες, ζητήθηκε ὁμως γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτὸ ἡ βοήθεια τῆς ἑλληνικῆς κυβέρνησης.

Ἡ ἑλληνικὴ πλευρὰ ζήτησε ἐπανειλημμένα νὰ ἀντικατασταθεῖ ἡ “ἰθαγενὴς ἀστυνομία” ἀπὸ Ἀγγλους, διότι ἐθίγετο ἡ ἑλληνικὴ παροικία μὲ τὴν κατηγορία ποὺ ἐξακοντιζόταν ἐναντίον τῆς ὅτι συμπράττει μὲ “ταραχοποιούς”. Οἱ ταραχές, ὅπως ἦταν φυσικό, ἀπομάκρυναν τοὺς Ἕλληνες ἐργαζόμενους ἀπὸ τὶς ἐργασίες τους.

Τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1921 ὁ Ἕλληνας διπλωματικὸς πράκτωρ στὸ Κάιρο Κων. Βαρατάσης τηλεγραφεῖ³² πρὸς τὸ Ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν ὅτι διοργανώνονται νέες διαδηλώσεις τοῦ αἰγυπτιακοῦ λαοῦ σὲ ὅλη τὴν Αἴγυπτο. Ὁ ἀγγλικὸς στρατὸς τότε ἐπενέβη γιὰ νὰ φέρει τὴν τάξη, ὁμως δὲν ἀναφέρονται παρὰ ἐλάχιστες κακοποιήσεις καὶ ζημιές εἰς βάρος Ἑλλήνων. Ἐπίσης πληροφορεῖ ὅτι τὸ μίσος κατὰ τῶν Ἑλλήνων (ποὺ αὐξήθηκε κάποτε ἀπὸ τὴν προπαγάνδα τοῦ Μουστάφα Κάμελ) ἔχει μειωθεῖ, ἐνῶ αὐξήθηκε ἐναντίον τῶν Ἀγγλων. Οἱ πρόξενοι τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἰταλίας ζητοῦν συμπαράσταση ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες διπλωμάτες κατὰ τὴν διάρκεια ἐπιθέσεων ἐναντίον τῶν ὑπηκόων τους. Τὸ ἑλληνικὸ προξενεῖο Καΐρου ἀρνήθηκε μιὰ τέτοια βοήθεια, διότι ἔτσι θα ἐξήπτοντο περισσότερο τὰ πνεύματα τῶν ἰθαγενῶν.

Ὅταν μονομερῶς, ὅπως ἀναφέρθηκε πρὶν ἀνω, ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνηση ἐκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησία τῆς Αἰγύπτου, ὁργανώθηκαν ἐορταστικὲς ἐκδηλώσεις, ἐνῶ οἱ ξένες ἀντιπροσωπίες καὶ οἱ κυβερνήσεις τους ἔστειλαν συγχαρητήρια τηλεγραφήματα. Ἡ ἑλληνικὴ πλευρὰ ἀδιαφόρησε, δηλαδὴ δὲν ἔστειλαν συγχαρητήρια ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ κυβέρνηση, παρὰ τὶς προσπάθειες τοῦ διπλωματικοῦ πράκτορα Βαρατάση, ποὺ πήρε ὁ ἴδιος τὴν πρωτοβουλία νὰ

30. Λέλης πρὸς Ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν, 11/ 24.5.1921, ΑΥΕ, ὁ.π.

31. Λέλης πρὸς Ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν, 12/ 25.5.1921, ΑΥΕ, ὁ.π.

32. Κ. Βαρατάσης πρὸς Ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν, 15/ 28.12.1921, ΑΥΕ, ὁ.π.

εκπροσωπήσει επίσημως την Ελλάδα³³. Το βασιλικό Αύλαρχείο όμως έθίγη με την ενέργεια αυτή και έζήτησε άμεση αποστολή συγχαρητηρίων από την Αθήνα.

Τόν Μάιο του 1924 ό Α. Σαχτούρης πληροφορεί³⁴ τό Υπουργείο των Έξωτερικών ότι επισκέφθηκε τόν Wassef Boutros Ghali πασά, ύπουργό έξωτερικών της Αιγύπτου. Στη συνάντηση ό Αιγύπτιος του παραπονέθηκε ότι οί Έλληνες και κατά τό 1919 και κατά τό 1921, κατά την διάρκεια των ταραχών, δυσχέραιναν την θέση του “αιγυπτιακού ζητήματος”. Έννούσε ότι κατά τις ταραχές του 1919 και τις διαπραγματεύσεις Μίλνερ τό 1920, ή ελληνική κυβέρνηση δέχθηκε νά παραιτηθεί από τό δικαίωμα που παρείχαν οί Διομολογήσεις, υπό τόν όρο ή Αγγλία νά αναλάβει την προστασία των Έλλήνων και των συμφερόντων τους στην Αίγυπτο. Κατά τις ταραχές του 1921 οί προξενικές αρχές της Ελλάδας ζήτησαν την επέμβαση του άγγλικού στρατού και ανακοινώθηκε στην άγγλική κυβέρνηση ότι ή παρουσία άγγλικών στρατευμάτων στην Αίγυπτο ήταν ή μόνη έγγύηση ασφάλειας του ελληνικού στοιχείου.

Ο Α. Σαχτούρης ανταπάντησε ότι δέν είναι δυνατόν νά λησμονηθούν τά γεγονότα των έτών 1886, 1897, 1912, 1919, 1921, όταν Έλληνες της Αιγύπτου υπήρξαν στόχος των παρεκτροπών του αιγυπτιακού λαού και πλήρωσαν με αίμα τις συνέπειες των γεγονότων και χαρακτηρίστηκαν έχθροί. Την επέμβαση των Αγγλων ζήτησαν αντιπρόσωποι των άλλων δυνάμεων.

Η αιγυπτιακή πλευρά εξέφρασε δια του Ghali την δυσπιστία της προς την ελληνική, άν δηλαδή ή αναγνώριση από την Βρεταννία της τότε Ελληνικής Δημοκρατίας έγινε με τόν όρο νά αναθέσει ή Ελλάδα στην Αγγλία την προστασία των ελληνικών συμφερόντων στην Αίγυπτο. Η άγγλική άρμοσσία τότε είχε ανακοινώσει ότι ή άγγλική κυβέρνηση δέν επιθυμούσε κατάργηση των Διομολογήσεων. Αυτά συνέβαιναν τό 1924. Δέν είχε ύπογραφεϊ ακόμη άγγλοαιγυπτιακή συμφωνία για τά συμφέροντα των Αγγλων στην Αίγυπτο. Τό 1936 όταν υπεγράφη, δέν ένδιέφερε πλέον την βρεταννική πλευρά ή κατάργηση ή μη των Διομολογήσεων, διότι είχαν εξασφαλισθεί τά δικά της συμφέροντα.

Η άποψη του Α. Σαχτούρη πάνω στό θέμα της συζητούμενης τότε (ήδη από την δεκαετία του 1920) κατάργησης των Διομολογήσεων ήταν ότι άν καταργηθούν, ή Ελλάδα πρέπει νά εξασφαλίσει τις ελληνικές περιουσίες με άλλο τρόπο και όχι στηρίζοντάς τις στην προστασία των Μεγάλων Δυνάμεων. Προτείνει μάλιστα νά τεθούν οί έξής προϋποθέσεις (σάν αντίβαρο) για την κατάργηση των Διομολογήσεων: α. Αναγνώριση του ελληνικού χαρα-

33. Κ. Βαρατάσης προς Υπουργείο των Έξωτερικών, 7/ 20.3.1922, ΑΥΕ, δ.π.

34. Α. Σαχτούρης προς Γ. Ρούσο, Κάιρο 1.5.1924, ΑΥΕ, δ.π.

κτήρα τῶν Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων. β. Ἐξασφάλιση τῶν ἑλληνικῶν περιουσιῶν. γ. Σεβασμός τῶν ἑλληνικῶν σχολείων γιά τὸ μέλλον. δ. Σεβασμός τῶν λοιπῶν ἑλληνικῶν κοινωφελῶν ἰδρυμάτων γιά τὸ μέλλον. ε. Τροποποίηση συμβάσεων γιά ἰθαγένεια καὶ ἐμπόριο. στ. Πατριαρχεῖο. Στὸ θέμα αὐτὸ ὁ Ἀ. Σαχτούρης, ὄντας ἀντίθετος, ἀναφέρεται στὸν Πατριάρχη Φώτιο καὶ στὸ “κινδυνεῦον πατριαρχικὸν καθεστῶς”.

Δυστυχῶς ἡ κακὴ τροπὴ ποὺ πῆραν οἱ ἑλληνοαιγυπτιακὲς σχέσεις συνεχίσθηκε κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ στὴν ὁποία ἀναφερόμαστε, γεγονὸς ποὺ ἀπασχολεῖ τὴν διπλωματικὴ ἀντιπροσωπία τῆς Ἑλλάδας στὴν Αἴγυπτο. Ἔτσι ὁ Ἀ. Σαχτούρης, πληροφορεῖ³⁵ τὸ Ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν ὅτι ὁ γεν. διευθυντὴς τοῦ αἰγυπτικοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν Wachba πασὰς ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ πολιτικὴ προπαγάνδα κατὰ τοῦ αἰγυπτιακοῦ καθεστῶτος μὲ βασιλιά τὸν Φουάτ, κατευθύνεται ἀπὸ τὸν ἄλλοτε χεδίβη Ἀμπὰς Χίλμη, καὶ στὴν προπαγάνδα αὐτὴ μετέχουν καὶ οἱ Ἕλληνες. Ἐπικαλεῖται μάλιστα ἓνα γεγονὸς σχετικὸ μὲ τὸν ἰσχυρισμὸ του, ὅτι οἱ Γεώργιος Πανηγυράκης καὶ Χρ. Κασίμης κατασκεύαζαν τσιγάρα μὲ τὸ ὄνομα τοῦ χεδίβη αὐτοῦ. Τελικὰ ὁ μὲν Πανηγυράκης ἀπελάθηκε ἀπὸ τὴν χώρα, ὁ δὲ Κασίμης ἄλλαξε τὸ ὄνομα τῶν τσιγάρων.

Τὸ ἔτος 1924, ὅπως ἀναφέρθηκε, ἦταν ἔτος ταραχῶν. Τότε ἀκριβῶς ἡ βρεταννικὴ στάση ἀπέναντι τῶν ταραχῶν ἦταν σχεδὸν ἀμείλικτη, καὶ ἡ ἑλληνικὴ πλευρὰ δήλωνε διὰ τοῦ Ἑλλήνα ἐπιτετραμμένου Ἀλμανάχου ὅτι θὰ ἦταν “εὐτυχὴς ἐὰν δι’ αὐστηρῶν μέτρων ἀπεσοβεῖτο ἐπανάληψις τῶν γεγονότων τῶν ἐτῶν 1919 καὶ 1921, τῶν ὁποίων ἰδιαιτέρως αὐτοὶ διατηροῦν θλιβερὰς ἀναμνήσεις”³⁶.

Στὴν Ἀλεξάνδρεια ὁ ἀγγλικὸς στρατὸς καταλαμβάνει λιμάνι καὶ τελωνεῖα καὶ φέρεται μὲ αὐστηρότητα. Εἶναι ἀμείλικτα τὰ περιοριστικὰ μέτρα ἐξ αἰτίας μάλιστα τῆς δολοφονίας τοῦ Βρεταννοῦ σιρδάρη, γιά τὴν ὁποία ἔγινε ἤδη λόγος. Παρόλα αὐτὰ συνιστᾶται ἀπὸ τὴν Βρεταννίαν “χαλάρωσις τῆς ἀδιαλλαξίας τῶν πρώτων ἡμερῶν”³⁷.

Στις 7.12.1924 ἡ ἑλληνικὴ πρεσβεῖα πληροφορεῖ τὸ ἑλληνικὸ Ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν ὅτι “Ἕλληνες, ἰδίως τῆς ὑπαίθρου χώρας, ἐξεδήλωσαν συμπάθειες ὑπὲρ τῶν ἰθαγενῶν”. Δηλαδή κάποιοι Ἕλληνες, κάτοικοι τῶν πόλεων Μπέγχα καὶ Ἐντφου ἀπέστειλαν τηλεγραφήματα πρὸς τὸν Allenby, στὰ ὁποῖα διεκήρυτταν τὴν καλὴ τους συμβίωσι μὲ τοὺς Αἰγύπτιους καὶ τὴν

35. Ἀ. Σαχτούρης πρὸς Ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν, κρυπτογραφικὸ τηλεγράφημα, 26.5.1924, ΑΥΕ, ὁ.π.

36. Ἀλμανάχος πρὸς Ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν, Κάιρο 25.11.1924., ΑΥΕ, ὁ.π.

37. Ἀλμανάχος πρὸς Ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν, Κάιρο 7.12.1924., ΑΥΕ, ὁ.π.

έλλειψη ανάγκης προστασίας, ενώ εκάκιζαν τὰ μέτρα προστασίας πού έπαιρνε ή άγγλική διοίκηση στην Αίγυπτο.

Το 1925 τίθεται επί τάπητος ό θεσμός της “Διεθνούς Δημαρχίας της Άλεξανδρείας”, θέμα πού ενδιαφέρει πολύ την έλληνική πλευρά στην πόλη αυτή. Ό φορέας θεσπίσθηκε περίπου το 1895 με χεδιβικό διάταγμα. Προέβλεπε για το διοικητικό μέρος την συνύπαρξη αιγυπτίων και ξένων δημοτικών συμβούλων, καθώς και υπαλλήλων με κάποια ποσοτική αναλογία. Αυτήν ακριβώς επιθυμούσε τότε ή αιγυπτιακή πλευρά να αναμορφώσει. Φυσικά αυτό απέτέλεσε τον προάγγελό της κατάργησης του διεθνούς χαρακτήρα του δημοτικού συμβουλίου της πόλης. Τότε εξάλλου οί Έλληνες εργαζόμενοι στην Δημαρχία ήσαν περίπου τριάντα πέντε.

Το 1926 γίνεται εμφανέστερη ή ανάγκη κατάργησης των Διομολογήσεων στην Αίγυπτο. Η έφημερίδα “Wadi el Nil” δημοσίευσε στις 16.9.1926 άρθρο στο όποιο επιτίθεται κατά των Έλλήνων και άλλων ξένων, με τίτλο: “Η κατοχή της Αιγύπτου υπό των Έλλήνων”³⁸. Είχαν τεθεί στο άρθρο οί εξής υπότιτλοι:

Συναγωνισμός μετά των ιθαγενών στο έμποριο, στην καλλιέργεια και στις χρηματιστηριακές επιχειρήσεις. Σωματεμπορία... Μυστικοί οίκοι. Άπουσία Έλλήνων στο έργο εκπολιτισμού της Αιγύπτου. Οί Έλληνες Ορθόδοξοι μετά τους Ίησουίτες.

Ο άρθρογράφος Άμπντελ Σάλεμ απευθύνθηκε στον αιγυπτιακό λαό τονίζοντας: “Είστε υπόδουλοι στην χώρα σας, είστε ζημιωμένοι στις επιχειρήσεις σας και στα κέρδη σας”. Και προσέθετε: “Ο καιρός των Διομολογήσεων παρήλθεν” και “Όσον ωφελούνται οί Έλληνες εν Αιγύπτω ύλικώς, τόσον βλάπτουν ήμās ποικιλοτρόπως” και “Η έλληνική κατοχή της Αιγύπτου δέν είναι λιγότερο βαρεία της άγγλικής ούτε λιγότερο επικίνδυνη”. Το θέμα παίρνει διαστάσεις άνησυχίας των Έλλήνων πού συζητούν όλο και πιο συχνά το μέλλον τους³⁹.

Ό έπιτετραμμένος Άθαν. Πολίτης ό όποιος και σάν έρευνητής- συγγραφέας ενδιαφέρθηκε πολύ για τον έλληνισμό της Αιγύπτου (συνέγραψε ως γνωστό το δίτομο κλασικό σύγγραμμα: Ό Έλληνισμός και ή Νεωτέρα Αίγυπτος), ασχολήθηκε με την “κρίση”, με άφορμή δημοσιεύματα του έλληνικού παροικιακού Τύπου της Άλεξανδρείας και ειδικά της “Έφημερίδος”, γνωστής έφημερίδας. Το 1926 βρήκε εύκαιρία, κατά τὰ έγκαίνια του δευτέρου όρόφου του κτιρίου πού στέγαζε την Πρατοίκειο Δημοτική Σχολή της Έλλη-

38. Έγγραφο της Έλληνικής Πρεσβείας προς Υπουργείο των Έξωτερικών, Ράμπι (Άλεξάνδρεια), 4.10.1926, ΑΥΕ, ό.π.

39. Ε. Σουλογιάννης, Οί πρώτες άνησυχίες των Έλλήνων της Αιγύπτου για το μέλλον τους στη χώρα της διαμονής τους (1919), Παρνασσός, τ. ΚΒ' (1980), σσ. 413-423.

νικῆς Κοινότητος Ἰμπραημίας (προαστίου τῆς Ἀλεξάνδρειας), νὰ μιλήσει καὶ νὰ τονώσει τὸ ἠθικὸ τῶν παροίκων, οἱ ὅποιοι, ὅπως ἦταν λογικὸ ἀνησυχοῦσαν. Ὁ Ἀ. Πολίτης ἦταν ὑπὲρ τῆς προσαρμογῆς στὶς περιστάσεις, ὅπως κάνει ὁλόκληρος ὁ Ἀπόδημος Ἑλληνισμός⁴⁰.

Ὁ ἴδιος Ἀ. Πολίτης ζητεῖ ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ Ἐμπορικὸ Ἐπιμελητήριον Ἀλεξανδρείας νὰ συστήσει ἐπιτροπὴ ἀποτελούμενη ἀπὸ ἐμπόρους, βιομήχανους καὶ τὸν γενικὸ διευθυντὴ τῶν ἐκπαιδευτηρίων γιὰ νὰ ἐξετασθοῦν: μέτρα γιὰ τὴν ἀνακούφιση ὁμογενῶν ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ κρίση καὶ μέτρα γιὰ πιὸ ἄρτια ἐκπαίδευση τῶν Ἑλλήνων στὴν Αἴγυπτο σύμφωνα μὲ τὶς τοπικὲς συνθῆκες⁴¹.

Τὸ 1927 συνεχίζεται ἡ συζήτηση καὶ ἡ ἀνησυχία γύρω ἀπὸ τὸ θέμα τῆς κατάργησης τῶν Διομολογήσεων. Ἐχει ἤδη διορισθεῖ ὁ Λόρδος Lloyd ὑπατος ἀρμοστής στὴν Αἴγυπτο, ὁ ὁποῖος ἀπαιτεῖ μεταξὺ ἄλλων τὴν διατήρηση Ἀγγλοῦ γενικοῦ ἐπιθεωρητῆ τοῦ αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ, ἐνῶ ἡ διοίκηση καὶ φύλαξη τῶν συνόρων νὰ ὑφίσταται κάτω ἀπὸ βρεταννικὸ ἔλεγχο, ὅπως καὶ ἡ ἀκτοφυλακὴ. Τὸ αἶτημα ἱκανοποιήθηκε ἀπὸ τὴν αἰγυπτιακὴ πλευρά. Ὁ Lloyd παραπονέθηκε στὸν Ἑλληνα διπλωμάτη Π. Μεταξᾶ⁴², διότι οἱ Ἕλληνες δὲν ἐξεδήλωσαν τὸ ἐνδιαφέρον τοὺς, ὅπως οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἱταλοί, καὶ ἀναφέρθηκε σὲ δημοσίευμα τῆς ἐφημερίδας “Ταχυδρόμος”, ὅπου ἐπικρινόταν ἡ ἀποστολὴ ἀγγλικῆς ναυτικῆς δύναμης στὰ χωρικά ὕδατα τῆς Αἰγύπτου, καὶ διότι οἱ Ἕλληνες συνδέονται ἀδελφικὰ μὲ τοὺς Αἰγύπτιους, ὥστε νὰ μὴ χρειάζεται ἡ ἀγγλικὴ προστασία, κατὰ τὸ δημοσίευμα πάντοτε. Ὁ “Ταχυδρόμος” ἐπέκρινε ἔτσι τὶς ἀγγλικὲς ἐνέργειες. Ὁ Π. Μεταξᾶς ὑποσχέθηκε νὰ ἀσκήσει ἐπιρροή στὴν ἐφημερίδα ὥστε αὐτὴ νὰ μεταβάλει στάση. Καὶ μάλιστα γράφει πρὸς τὸ Ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν ὅτι ὁ ἀρχισυντάκτης Σωτ. Λιάτσης θὰ “ἀπειληθεῖ” καὶ σὲ “ἄλλη ὑποτροπὴ”, ἀκόμη καὶ θὰ ἀπελαθεῖ.

Ὁ Ἀθ. Πολίτης ἀπευθύνει κάποιες σκέψεις του πρὸς τὸν Ἀνδρέα Μιχαλακόπουλο, ὑπουργὸ τῶν ἐξωτερικῶν τὸ 1927, σχετικὰ μὲ τὴν κατάργηση τῶν Διομολογήσεων καὶ μὲ παρεμφερῆ ζητήματα, ποὺ φαίνονται πλέον εὐκρινέστατα στὸν ὀρίζοντα⁴³. Γράφει λοιπὸν ὅτι πρὶν τὴν ἐπίτευξη τῆς ὀριστικῆς ἀγγλοαἰγυπτιακῆς συμφωνίας, ὅπου ἀσφαλῶς θὰ θίγεται ἡ κατάργηση τῶν Διομολογήσεων, εἶναι ἀνάγκη νὰ συνεννοηθοῦν Γάλλοι, Ἱταλοί καὶ

40. Ἀθ. Πολίτης πρὸς Π. Ἀργυρόπουλο, Ράμι (Ἀλεξάνδρεια), 12.10.1926., ΑΥΕ, ὁ.π.

41. Ἀθ. Πολίτης πρὸς Π. Ἀργυρόπουλο, Ράμι (Ἀλεξάνδρεια), 14.10.1926, ΑΥΕ, ὁ.π.

42. Π. Μεταξᾶς πρὸς Ἀλ. Ζαῖμη, πρωθυπουργὸ καὶ ὑπουργὸ τῶν ἐξωτερικῶν, 20.6.1927, ΑΥΕ, ὁ.π.

43. Ἀθ. Πολίτης πρὸς Ἀ. Μιχαλακόπουλο, Κάιρο, 12.11.1927, ΑΥΕ, ὁ.π.

Έλληνες με την αιγυπτιακή κυβέρνηση, ώστε το μεγαλύτερο μέρος της δικαιοδοσίας των Προξενικών Δικαστηρίων να μεταφερθεί στα Μικτά Δικαστήρια, αφού όμως προηγουμένως αυτά οργανωθούν κατάλληλα. Άρα τα Μικτά Δικαστήρια με αυτό τον τρόπο να έχουν δικαιοδοσία όχι μόνο στις ποινικές υποθέσεις, αλλά και σε ζητήματα αστικής φύσης, εκτός φυσικά από εκείνα της προσωπικής κατάστασης (γάμος, διαζύγιο κ.λ.π.). Με αυτό το σύστημα θα διαφυλαγόταν ο θεσμός των Μικτών Δικαστηρίων και ή ασφάλεια που παρείχαν στους Ευρωπαίους.

Επίσης ο Πολίτης πρότεινε: α. Αύξηση του αριθμού των Γάλλων, Ελλήνων και Ιταλών δικαστών, ώστε ο αριθμός των να εξισωθεί με τους Άγγλους που κατέλαβαν τις έδρες Γερμανών και Αυστριακών, κατά την διάρκεια του 1ου παγκοσμίου πολέμου. β. Θέσπιση διεθνούς Εισαγγελίας των Μικτών Δικαστηρίων με εξίσου αντιπροσώπευση Άγγλων, Γάλλων, Ιταλών και Ελλήνων. γ. Θέσπιση διεθνούς αστυνομίας, όπου θα συμμετείχαν και Έλληνες και υπαγωγή της στην Διεθνή Εισαγγελία των Μικτών Δικαστηρίων. δ. Καταρισμό Μικτού Ποινικού Κώδικος.

Εν τω μεταξύ ή γραμμή της ελληνικής πολιτικής στην Αίγυπτο συνεχίζεται ή ίδια. Εκείνη της “υποταγής” και “υπαγωγής” και της αναγνώρισης ότι τα “έλληνικά συμφέροντα αποτελούν μέρος των βρετανικών” στη χώρα, όπως τα εκφράζει ο Αθ. Πολίτης στον Υπάτη Αρμοστή Lloyd, ο οποίος με τη σειρά του διατυπώνει την γνώμη ότι δεν πρέπει οί Έλληνες να έχουν παράπονο από αυτόν...

Το 1927 επίσης ο πρωθυπουργός της χώρας Shaouat πασάς ζητεί την συγκατάθεση της ελληνικής κυβέρνησης, ώστε να νομοθετήσει επί των ζητημάτων της σωματεμπορίας, του εμπορίου ναρκωτικών και να μεταφερθούν από την δικαιοδοσία των Προξενικών στα Μικτά Δικαστήρια. Επίσης ζητεί την συγκατάθεση στο φορολογικό θέμα που προβλέπεται να νομοθετηθεί έτσι ώστε να υπάρχει φορολογική ισότητα μεταξύ ξένων και Αιγυπτίων.

Τα δύο έτη που ακολουθούν, 1929 και 1930, είναι αποφασιστικής σημασίας για την ιστορία του αιγυπτιακού πολιτειακού καθεστώτος. Και τοῦτο όχι διότι λύνεται το θέμα της ουσιαστικής ανεξαρτησίας της Αιγύπτου, αλλά διότι οί νέες διαπραγματεύσεις, οί διαδηλώσεις, οί ταραχές και το παρασκήνιο παρέχουν στον έρευνητή μιὰ εικόνα ζωηρής πολιτειακής ανακατάταξης. Ίδίως το 1930 οί εκθέσεις του Π. Μεταξά προς τον Α. Μιχαλακόπουλο, αντίστοιχα Έλληνα πρέσβυ στο Κάιρο και ύπουργό των Έξωτερικών, είναι γεμάτες με περιγραφές της πολιτικής και κομματικής ίδιας κατάστασης στην Αίγυπτο. Οί κυβερνήσεις διαδέχονταν ή μιὰ την άλλη, εκλογές διεξάγονταν για ανανέωση του αιγυπτιακού Κοινοβουλίου το οποίο διαλυόταν για

44. Άθαν. Πολίτης προς Α. Μιχαλακόπουλο, Κάιρο, 24.11.1927, ΑΥΕ, δ.π.

διεξαγωγή ἐκλογῶν ἐπανειλημμένα, καὶ οὕτω καθ' ἐξῆς. Οἱ ταραχὲς προκαλοῦσαν ζημιές καὶ σὲ ἐλληνικά καταστήματα καὶ περιουσίες, ὅμως μικρότερης κλίμακας ἀπὸ τὸ 1919 μέχρι τὸ 1921. Ὅμως ἡ κατάσταση ὑποχρέωσε τὸν Π. Μεταξὰ νὰ γράψει πρὸς τὸν Ἀ. Μιχαλακόπουλο⁴⁵, ὅτι οἱ ταραχὲς τείνουν νὰ προσλάβουν “μᾶλλον ἡπίαν, ἀλλὰ καὶ χρονίαν μορφήν”.

Ἡ κυβέρνηση Sidky ἐτοίμασε⁴⁶ σχέδιο νέου Συντάγματος καὶ ἐκλογικοῦ Νόμου, στὸ ὁποῖο περιορίζονταν ἀρκετὰ τὰ δικαιώματα καὶ ἡ ἐλευθερία τοῦ αἰγυπτιακοῦ λαοῦ, ἐνῶ ἐνισχυόταν ὁ βασιλιάς. Κατόπιν τούτου ξέσπασαν καὶ πάλι ταραχές.

Στὸ θέμα τῆς κατάργησης τῶν Διομολογήσεων συμφώνησε ὁ Sidky, ἐνῶ ὁ Ναχὰς, ἂν καὶ προοδευτικότερος (Wafd) τάσσεται ἐναντίον (sic!) ἰσχυριζόμενος ὅτι πρῶτα πρέπει νὰ ἐξασφαλίσει δικαιοσύνη γιὰ τοὺς ξένους. Κατὰ τὸν Ἑλληνα πρέσβυ στὸ Κάιρο Π.Καψαμπέλη, ὁ Ναχὰς ἐπιθυμοῦσε μὲ αὐτὴ τὴν γνώμη του νὰ κερδίσει τὴν συμπάθεια τῶν ξένων⁴⁷.

Συμπερασματικὰ συνάγεται ὅτι ἡ ἐλληνικὴ παροικία τῆς Αἰγύπτου διὰ τῆς ἡγεσίας της φυσικὰ τασσόταν στὴν πλειονοψηφία της στὸ πλευρὸ τῆς ἀγγλικῆς πλευρᾶς, ἔστω καὶ ἂν δεχόταν τὶς αἰτιάσεις τῆς αἰγυπτιακῆς κυβερνητικῆς πλευρᾶς. Ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς πολιτικῆς στάσης ὑπῆρξε ἡ ζημία τοῦ ἐλληνικοῦ στοιχείου (ἀπώλεια περιουσιακῶν στοιχείων καὶ ἀκόμη τῆς ἰδίας τῆς ζωῆς), ἐνῶ τὸ μέλλον ἤδη διαφαινόταν στὸν ὁρίζοντα ἀβέβαιο. Τὴν ἐποχὴ πού ἐξετάσαμε διαδέχθηκε ἡ ἀγγλοαἰγυπτιακὴ συμφωνία τοῦ 1936, γεγονός πού ἐξασφάλιζε τὰ ἀγγλικά συμφέροντα. Ἐτσι κατὰ τὶς διαπραγματεύσεις πού ὁδήγησαν στὴν ὑπογραφὴ τῆς Συνθήκης τοῦ Montreux (1937), τὴν ὁποία ὑπέγραψε καὶ ἡ Ἑλλάδα, ἡ ἀγγλικὴ πλευρὰ μὴ ἔχοντας νὰ ἐπιλύσει δικὰ της προβλήματα, στήριξε τὰ αἰγυπτιακὰ αἰτήματα καὶ ἐλάχιστα τὶς ξένες παροικίες στὴν Αἴγυπτο.

Ἐτσι ὑπεγράφη ἡ πιὸ πάνω Συνθήκη, μεσολάβησε ὁ 2ος παγκόσμιος πόλεμος, καὶ συνεπῶς δόθηκε μιὰ 12ετὴς παράταση γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ της. Ἀπὸ τὸ 1949, μὲ ἀποκορύφωμα τὴν περίοδο τῆς Ἐπανάστασης τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ 1952 καὶ ἐξῆς, ὁ ἐλληνικὸς παράγων στὴν Αἴγυπτο βάλλεται μὲ περιορισμούς, μὲ διπλωματικὸ τρόπο πάντοτε, πού φυσικὰ ἀποτελεῖ νόμιμο δικαίωμα μιᾶς ἀνεξάρτητης καὶ κυρίαρχης χώρας, ὅπως εἶναι ἡ Αἴγυπτος⁴⁸.

45. Π. Μεταξᾶς πρὸς Ἀ. Μιχαλακόπουλο, Ράμιλι (Ἀλεξάνδρεια), 25.7.1930, ΑΥΕ, ὁ.π.

46. Ἀθ. Πολίτης πρὸς Ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν, Κάιρο, 5.11.1930, ΑΥΕ, ὁ.π.

47. Π. Καψαμπέλης πρὸς Ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν, Κάιρο, 15.4.1931, ΑΥΕ, ὁ.π.

48. Τὰ ζητήματα αὐτὰ θίγω στὸ βιβλίο μου “Ἡ θέσις τῶν Ἑλλήνων στὴν Αἴγυπτο. Ἀπὸ τὴν ἀκμὴ στὴν παρακμὴ καὶ τὴν συρρίκνωση”, Ἀθήνα 1999, ἐκδ. Πολιτισμικὸς Ὄργανισμὸς Δήμου Ἀθηναίων.

ABSTRACT

Euthymios Th. Souloyannis, *The Greeks in Egypt, the road to Independence and the controversy between Britain and France (1905-1930)*

Based on material from the Archives of the Hellenic Ministry for Foreign Affairs this article refers in detail to the Greek presence in Egypt during the period from 1905 to 1930. Special mention is made to the riots held by the Egyptian people in the years 1918-1930. The representatives of the Hellenic Communities in Egypt expressed their support to the British policy towards the Egyptian affairs, when the Egyptian state was preparing for its independence.

The official Greek attitude cause serious trouble to the hitherto powerful Hellenic Communities. Some Greeks were killed by Egyptians and many lost their properties. After that, the Treaty between Britain and Egypt in 1936 and the Treaty of Montreux in 1937 marked the beginning of the decline of the Greek presence in Egypt.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

